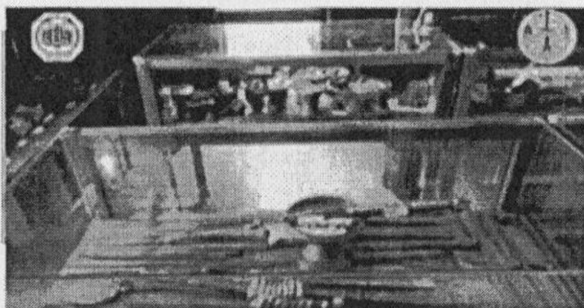
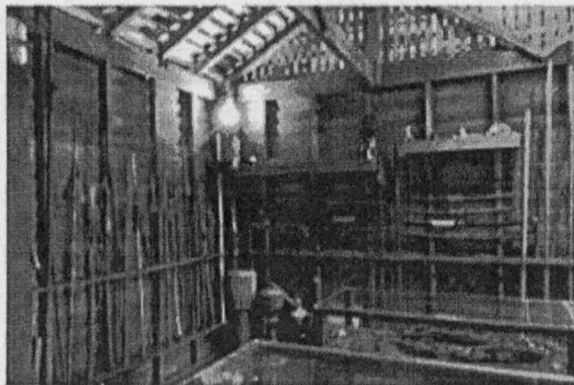
พิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้อาวุธโบราณล้านนา ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวชาติพันธุ์ไท และบ่อเหล็กเมืองลอง

ภายในหอศาสตราแสนเมืองฮอมเน้นจัดแสดงอาวุธโบราณล้านนา เช่น ดาบศรีกัญไชย (พระขรรค์) ดาบ หอก ง้าว หลาว เหลม สามง่าม สองง่าม (ทวิวุธ) เสน่า ธนู คันกระสุน ปืน มีด ฯ

นอกจากนี้ยังมีอาวุธโบราณจากภูมิภาคต่างๆ ทั้งภายในประเทศไทยและต่างประเทศ อาทิเช่น ลาว (ล้านช้าง) ม่าน (เมียนมา) จีนสิบสองปันนา (มณฑลยูนนาน: จีน) และมาเลเซียให้รับชมอย่างหลากหลาย

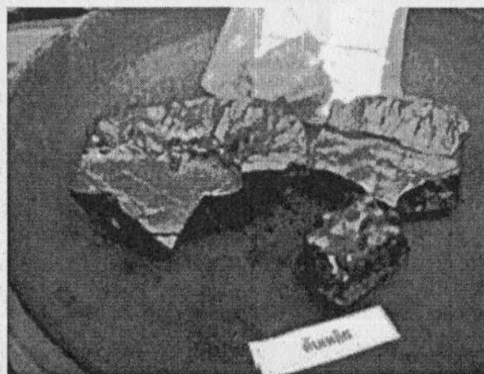

อาวุธยาวที่นำมาจัดแสดง

ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีการจัดแสดงพับสา (ตำรา) เครื่องราง ของขะหนัน (ของขลัง) ต่างๆ เกี่ยวกับการสงคราม โดยเฉพาะ "ตับเหล็ก" หรือที่รู้จักกันในอีกชื่อว่า "โคตรเหล็กไหล" ซึ่งเป็นของทนสิทธิ์ที่เชื่อกันว่ามีอิทธิฤทธิ์อันวิเศษจนเป็นที่เลื่องลือ ดังคำกลอนว่า

"ชาติเหล็กบิวดำ บ่จัดเลือกเนื้อ ปีนเก่าเกื้อโบราณ....จักขัดขวาง บ่เมือสู่ห้อง กลัวเหล็กเมืองลองว้องคัด"

พญาพรหมโวหาร (เจ้าหนานพรหมมินทร์)

ตับเหล็ก

และสำหรับผู้ที่สนใจศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบล้านนาโบราณ เช่น ฟ้อนดาบ ฟ้อนเจิง ฟ้อนหอก ฟ้อนไม้ค้อน การตบมะผาบฯ สามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและฝึกปฏิบัติ ทั้งมีการประยุกต์การตะมะผาบ–ฟ้อนเจิงเพื่อสุขภาพสำหรับผู้ที่ชื่นชอบการออกกำลังกายอีกด้วย

'อาวุธสื่อใจ เข้าใจคน ชุมชน และสังคม'

"หอศาสตราแสนเมืองฮอม"

อาจารย์ภูเดช แสนสา
โทรศัพท์: ๐๕๔๕๔๕๐๓๗
มือถือ : ๐๘๐๘๕๔๖๒๓๗
FB : Phoodeit Saensa
Line : Phoobate1116
หอศาสตราแสนเมืองฮอม:
บ้านเลขที่ ๔๔/๔ หมู่ที่ ๒
ซอย ๓ เจ้าพ่อขุนน้ำ บ้านนาตุ้ม
ต.บ่อเหล็กลอง อ.ลอง จ.แพร่

*Corresponding author: Phoobate 1116@hotmail.com

Facebook Fanpage: www.facebook.com/SaenmuanghomWeaponaryMuseum (หอศาสตราแสนเมืองฮอม)

ᩉᩳᩈᩣᩈ᩠ᨲᩕᩣᩯᩈ᩠ᨶᨾᩮᩬᩥᨦᩉᩬ᩠ᨾ

"หอศาสตราแสนเมืองฮอม"

ตั้งชื่อเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษเชื้อสายเจ้าฟ้าเชียงแสน "เจ้าน้อยแสนเมืองฮอม" ที่มาอาศัยอยู่บ้านนาตุ้ม เมืองลอง (ขึ้นกับนครลำปาง) เมื่อ พ.ศ.๒๓๔๗ บุตรชายของเจ้าน้อยแสนเมืองฮอมนามว่า "เจ้าน้อยไชยสาร" ได้รับตำแหน่งแม่ทัพเมืองลอง หัวเมืองหน้าด่านด้านทิศตะวันออกหมอกขาวของอาณาจักรล้านนา ได้รับการประทานยศจากเจ้าหลวงนครลำปาง เป็น "แสนไชยยะปราบเมือง (ᩯᩈ᩠ᨶᩱᨩᨿ᩠ᨿᨷᩕᩣ᩠ᨷᨾᩮᩬᩥᨦ)" ต้นสกุล "แสนสา" และ "แสนมูล" อีกทั้งเป็นการเปรียบเปรยว่าเป็นแหล่งรวบรวมอาวุธโบราณต่างๆ จากหลายสถานที่มาฮอม (รวม) กัน

ภาพขณะที่เป็น "เฮือนแสนเมืองฮอม"

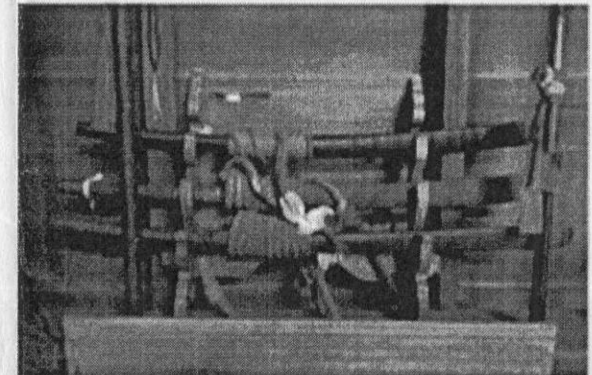
หอศาสตราแสนเมืองฮอมตั้งอยู่ ณ บ้านนาตุ้ม หมู่ที่ ๒ ตำบลบ่อเหล็กลอง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ แรกเริ่มได้จัดแสดงไว้ในบ้านโดยใช้ชื่อว่า "เฮือนแสนเมืองฮอม" ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๕๒ จนกระทั่งได้จัดสร้างปรับปรุงอาคารจัดแสดงไว้เฉพาะและเปิดให้เข้าชมอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๑ ในชื่อ "หอศาสตราแสนเมืองฮอม"

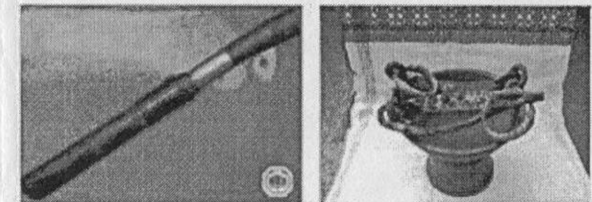
ภาพการเปิดป้ายหอศาสตราแสนเมืองฮอม

อำเภอลอง จังหวัดแพร่ มีแหล่งแร่เหล็กที่มีคุณภาพ เรียกว่า "บ่อเหล็กลอง" จนเป็นที่ขนานนามว่า "เหล็กดีเหล็กเมืองลอง ตองดีตองพะเยา" และมีพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน

หอศาสตราแสนเมืองฮอมได้มีการจัดแสดงองค์ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับบ่อเหล็กลอง โดยเปิดโอกาสให้กับผู้ที่สนใจสามารถเข้ามาทำการค้นคว้าข้อมูลและรับชมดาบเหล็กลองรวมถึงผลิตภัณฑ์จากเหล็กลองอื่นๆ ได้อย่างใกล้ชิด

ดาบเหล็กลอง

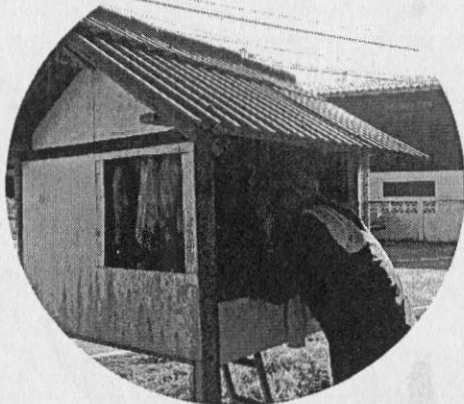
มีดเหล็กลอง และแคะช้างซึ่งตีจากเหล็กลอง

พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำแม่ลอง

พิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำแม่ลอง จัดขึ้น 2 ครั้งต่อปี ดังนี้

1) ออก 9 ค่ำ เดือน 9 (ตรงกับพิธีหับบ่อเหล็กลอง) เป็นช่วงเข้าสู่ต้นฤดูฝนซึ่งเป็นฤดูกาลเพาะปลูก จึงทำพิธีปิดบ่อเหล็กเพื่อไม่ให้ทำการขุดแร่เหล็ก และทำพิธีขอฝนเพื่อทำเกษตรกรรม โดยจะประกอบพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำแม่ลองพร้อมกับพิธีกรรมที่โรงไชยพ่อเฒ่าผีหลวง

2) ออก 3 ค่ำ เดือน 3 (ตรงกับพิธีเปิดบ่อสร้างต้างคำ) เป็นช่วงฤดูหลังเก็บเกี่ยว จึงอนุญาตให้ขุดหาแร่เหล็กเพื่อนำไปทำส่วยและโลหกรรมต่างๆ โดยจะประกอบพิธีพร้อมกับพิธีเลี้ยงผีบ่อเหล็กลอง มีเครื่องสังเวย คือ ไก่ต้ม 2 คู่ เหล้า 1 ไห (ขวด) อาหารคาวหวาน ผลไม้ ขันดอกไม้หมากพลู 1 ขัน

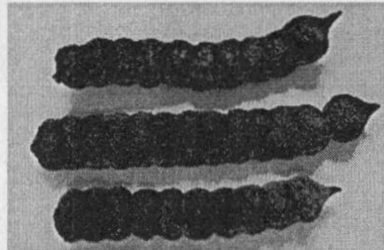
ภาพ 5:
พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำแม่ลอง

*หมายเหตุ: การนับเดือนตามปฏิทินจันทรคติล้านนาจะไวกว่าปฏิทินของไทยกลางประมาณ 2 เดือน

FB: หอศาสตราแสนเมืองฮอม

พิธีกรรมเกี่ยวกับผีขุนน้ำแม่ลอง

พิธีกรรมอาบน้ำผีขุนน้ำแม่ลอง ช่วงปีใหม่ (เดือน 7 ช่วงวันปากปี: สงกรานต์) ประมาณวันที่ 16 เมษายน ในช่วงเวลาเย็น ชาวบ้านจะเตรียมน้ำส้มป่อย (มะกรูดส้มป่อย น้ำอบ น้ำหอม) มาสรงน้ำผีขุนน้ำที่ตูบผีขุนน้ำแม่ลอง เป็นการสระเกล้าดำหัวเพื่อขอขมาลาโทษ และขอน้ำฟ้าสายฝน

ภาพ 6:
ฝักส้มป่อย
(ส้มป่อย: Soap Pod *Acacia concinna*)

พิธีกรรมขอฝน เมื่อฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านนาตุ้มจะประกอบพิธีกรรมขอฝนที่ตูบผีขุนน้ำแม่ลอง รวมถึงพิธีแห่ช้างเผือก แห่มอม หรือแห่แมวขอฝน รอบตูบผีขุนน้ำแม่ลอง 3 รอบ ในพิธีกรรมจะมี "ป้อจายนุ่งซิ่น ตั้งจ๋ำส้อนปลา ตวยตาง" หมายถึง ให้ผู้ชายนุ่งผ้าถุง ยกยอ (เครื่องมือหาปลา) ช้อนปลาไปตามทาง

ในอดีต ผู้ชายมีหน้าที่ทำไร่ทำนาหรืองานที่ใช้แรงงานและดูแลครอบครัว แต่เมื่อนำผู้ชายมานุ่งผ้าซิ่นและสลับหน้าที่การทำงานกับผู้หญิงจึงเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติ เรียกว่า **"ขึด"** ซึ่งความขึดนี่เองที่จะช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามความประสงค์ เชื่อกันว่า จะทำให้ฝนตกตามฤดูกาลหลังประกอบพิธีกรรม

*หมายเหตุ: การแห่แมวขอฝนในบางพื้นที่อาจทำการโกนขนแมวหรือแต่งหน้าให้กับแมวเพื่อให้ผิดธรรมชาติ

ไหว้สา ผีขุนน้ำ แม่ลอง

ภูเดช แสนสา และ กวิน นวลแก้ว
สิฐฎาธา บุญรัตนะ (ภาพ)

"ความเชื่อ ความศรัทธา ภูมิปัญญาล้านนา รักษาธรรมชาติ"

*Corresponding author:
phoobate_1116@hotmail.com, gavin.naun@gmail.com

ผีขุนน้ำแม่ลอง

อารักษ์แห่งความอุดมสมบูรณ์

“ผี” เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา สิ่งใดที่ไม่สามารถอธิบายด้วยเหตุผลก็เชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผี ซึ่ง “ผี” หมายรวมถึง เทวดา อารักษ์ วิญญาณ และผีร้าย

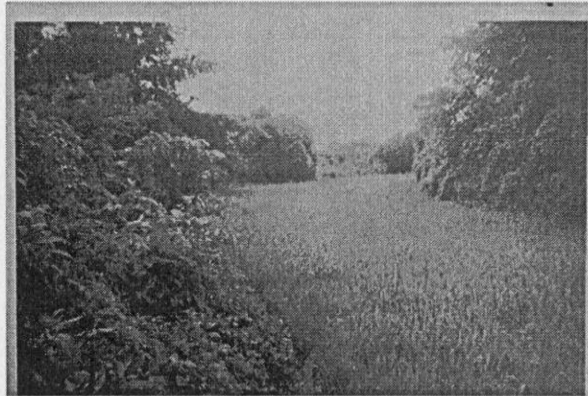
น้ำแม่ลอง มีต้นน้ำอยู่บนดอยตากฟ้า (ดอยหลวง) บริเวณกิ่วรสี บ้านแม่ลอง (ต.บ่อเหล็กลอง อ.ลอง จ.แพร่) ลำน้ำนี้หล่อเลี้ยงชุมชนที่เป็นแหล่งโลหกรรมเหล็กแต่โบราณซึ่งยังคงปรากฏหลักฐานเตาถลุงเหล็กอยู่หลายจุดในปัจจุบัน เช่น โกนเตาเหล็ก หลังโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ต.บ่อเหล็กลอง

ภาพ 1: น้ำแม่ลอง (ปัจจุบัน)

เมืองลอง และ น้ำแม่ลอง

เมื่อชุมชนกลายเป็นเมือง ชุมชนซึ่งเป็นแหล่งโลหกรรมได้ขยายตัวลงมาถึงบริเวณที่น้ำแม่ลองสบแม่น้ำยม ณ บ้านไฮสร้อย (ต.ปางกาง อ.ลอง) มีพญาศรีกุกุฏฏะ (ชนชั้นปกครองจากเขลางค์นคร) ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองลององค์แรก มีการขุดคูน้ำ ก่อคันดิน (กำแพงดิน) ด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือ ด้านทิศตะวันออกมีแม่น้ำยม ส่วนทิศใต้มีน้ำแม่ลองเป็นปราการธรรมชาติ เมื่อศูนย์กลางของเมืองในยุคแรก (ก่อนพุทธศตวรรษที่ 17–พ.ศ.2020) มีความผูกพันกับน้ำแม่ลอง จึงให้ชื่อเมืองว่า “เมืองลอง ” หรือ “เวียงลอง”

ภาพ 2: คูน้ำ คันดิน เวียงลองด้านทิศตะวันตก

เมื่อ พ.ศ.2030 พญาหัวเมืองแก้ว เจ้าเมืองลอง ได้ย้ายศูนย์กลางการปกครองขึ้นไปทางเหนือ (บริเวณบ้านนาหลวง ต.ห้วยอ้อ อ.ลอง จ.แพร่) มีการขุดคูน้ำ ก่อคันดินริมลำน้ำแม่กาง และใช้ชื่อเมืองลองตามเดิม (ปัจจุบันเรียกว่า เหล่าเวียง) การย้ายศูนย์กลางการปกครองเกิดขึ้นอีกครั้งในสมัยพญาขึ่นสมบัติ เจ้าเมืองลอง (พ.ศ.2318) โดยย้ายจากบ้านนาหลวงมาบริเวณลำน้ำห้วยอ้อ (ต.ห้วยอ้อ อ.ลอง) และยังใช้ชื่อ “เมืองลอง” มาจนถึงปัจจุบัน

* ชื่อเมืองในอดีตนิยมตั้งชื่อตามแหล่งน้ำที่สำคัญ เช่น เมืองต้า เมืองน่าน เมืองฝาง ฯ

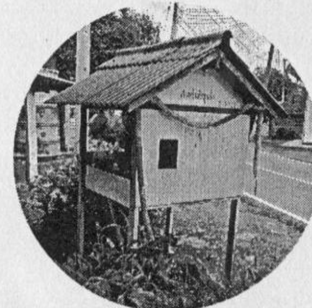
ตูบผีขุนน้ำแม่ลอง

“ผีขุนน้ำแม่ลอง” เป็นอารักษ์ที่ปกปักรักษาน้ำแม่ลองตลอดทั้งสาย ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงบริเวณที่สบกับน้ำยม

ตูบ (ศาล) ผีขุนน้ำแม่ลองจึงถูกสร้างให้หันหน้าลงสู่น้ำแม่ลอง หันหลังให้กับถนนและหมู่บ้าน (เดิมมีต้นงุ้นใหญ่ประมาณ 10 กว่าคนโอบ แต่ล้มไปเมื่อประมาณ พ.ศ.2532) ตูบนี้ตั้งอยู่กลางบ้านนาตุ้ม หน้าซอยทางเข้าหอศาสตราแสนเมืองฮอม (หมู่2 ต.บ่อเหล็กลอง อ.ลอง จ.แพร่) แต่เดิมเชื่อกันว่าซอยนี้เป็น “กองผีเตียว (ทางผีผ่าน)” โดยเป็นเส้นทางสัญจรของ “ผีพ่อเฒ่าหลวง” บริวารจากบ่อเหล็กลอง และผีขุนน้ำแม่ลอง จึงตั้งชื่อว่า “ซอยเจ้าพ่อขุนน้ำ” และนับถือผีขุนน้ำแม่ลองเป็นเจ้าบ้าน เพราะเชื่อว่าเป็นผีที่คอยปกปักรักษาบ้านนาตุ้ม

ภาพ 3: ซอยเจ้าพ่อขุนน้ำ

ภาพ 4: ตูบผีขุนน้ำแม่ลอง

ปี พ.ศ.2442 มีการยกเลิกประเทศราชล้านนาและให้เก็บภาษีเป็นเงินแทนการส่งส่วยเหล็กหัว แต่ยังคงมีการส่งส่วยเหล็กหัวตามจารีตจนถึงปลายสมัยเจ้าหลวงบุญวาทย์วงศ์มานิต (เจ้าหนานบุญทวงศ์ ณ ลำปาง) และยกเลิกการส่งส่วยเหล็กหัวนับแต่นั้นมา

ก) ข)

ก) เหล็กหัว และ ข) เหล็กขา

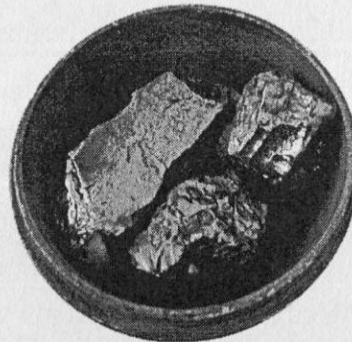
*หมายเหตุ: 1 บาท เท่ากับ 15 กรัม
80 บาท เท่ากับ 1 ชั่ง
50 ชั่ง เท่ากับ 1 หาบ

ตับเหล็กลอง

"ตับเหล็กลอง" จัดเป็นธาตุกายสิทธิ์ (โครตเหล็กไหล) ประเภทหนึ่ง ซึ่งพบได้เฉพาะบ่อเหล็กเมืองลอง (ต.บ่อเหล็กลอง อ.ลอง จ.แพร่) เพียงแห่งเดียว

ของดีไม่ได้มาโดยง่าย การขุดหาตับเหล็กลองจะต้องขุดในวันเปิดบ่อเหล็กเท่านั้นจึงจะมีความขลัง แต่ใช่ว่าขุดแล้วพบในทันทีเช่นเดียวกับละคร บางปีก็อาจไม่เจอเลยแม้แต่ก้อนเดียวหรือเจอเพียงเศษเสี้ยวของตับเหล็ก ผู้แสวงหาหลายรายต้องจำใจกลับบ้านมือเปล่าแล้วกลับมาเสี่ยงโชคใหม่ในปีถัดไป จนมีคำกล่าวว่า "ถ้าผีบ่ปั่น ขุดลึกเท่าน้ำบ่อก์ตึงบ่ได้" หมายถึง หากผีบ่อเหล็กไม่ประสงค์ที่จะมอบตับเหล็กลองให้ แม้ว่าจะขุดหลุมลึกเท่าบ่อน้ำก็ไม่มีทางหาเจอ

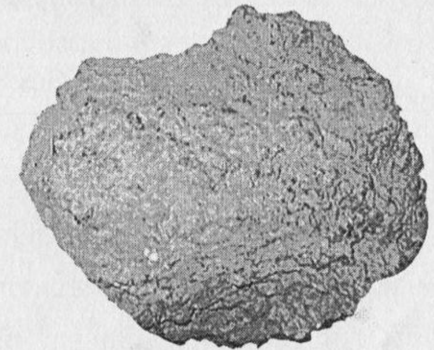
ความขลังของ "ตับเหล็กลอง" เป็นที่เลื่องลือแต่โบราณ ชายหาญล้านนานิยมพกตับเหล็กลองติดตัวยามออกศึกสงครามด้วยเชื่อว่าจะทำให้ข่ามคง (คงกระพัน) และแคล้วคลาด นอกจากนี้ ชาวล้านนายังนิยมนำตับเหล็กลองมาบูชาไว้ที่บ้านเรือน เชื่อกันว่าจะช่วยป้องกันภยันตรายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นภัยที่เกิดจากภูติผีปีศาจ ไสยมนต์ดำหรือโจรผู้ร้าย และยังช่วยบันดาลให้เกิดความชุ่มเย็นแก่ครอบครัว บ้างก็นำตับเหล็กลองมาทำเป็นมวลสารในการสร้างวัตถุมงคลเพื่อล้างอาถรรพ์ต่างๆ นอกจากนี้ ตำรายาบางขนานยังระบุให้ใช้ตับเหล็กลองเป็นธาตุวัตถุอีกด้วย

"มีเจ็ดสิบสอง เหล็กลองกลมเลี้ยง จดจันเจียงแซ่ไว้
ห้าสิบสอง เหล็กลองไหลดั้น ข่ามคงกระพันมากนัก
ถ้วนเจ็ดสิบสอง เหล็กลองแข็งนัก ตำหนัก มิ่งแก้ว มงคล"
– ศรีวิไชย (โข้) –
ค่าวฉลองคุ้มหลวงของเจ้าหลวงเมืองแพร่ เมื่อ พ.ศ.2435

เหล็กดี. . .
เหล็กเมืองลอง

"ชาติเหล็กปิวดำ บ่จัดเลือกเนื้อ ปีนเก่าเกื้อโบราณ
จัดขัดขวาง บ่เมือสู่ห้อง กลัวเหล็กเมืองลอง ว้องคัด"
– พญาพรหมโวหาร (เจ้าหนานพรหมมินทร์) –

"เหล็กดี เหล็กเมืองลอง ตองดี ตองพะเยา" วลีฮิตติดปากของชาวล้านนาตั้งแต่ดีต เหล็กเมืองลองขึ้นชื่อว่าเป็นเหล็กชั้นยอดแห่งดินแดนล้านนา กล่าวกันว่าศาสตราวุธที่สำคัญเช่น "ดาบสรี่กัญไชย" ของกษัตริย์ล้านนาก็ใช้ "ม่อนเหล็กลอง" เป็นวัตถุดิบในการสร้าง เจ้าเมืองและขุนนางหลายแว่นแคว้นก็ได้นำเหล็กปิว (เหล็กลองน้ำหนึ่ง) มาสร้างเป็นอาวุธประจำกาย แม้กระทั่งรั้วที่ล้อมรอบพระธาตุหลวง (วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง) ก็สร้างมาจากเหล็กลองเช่นกัน

หอศาสตราแสนเมืองฮอม (0808546237, 0897553116)
บ้านเลขที่ 44/4 หมู่ที่ 2 ซอย 3 เจ้าพ่อขุนน้ำ บ้านนาตุ้ม ต.บ่อเหล็กลอง อ.ลอง จ.แพร่

เหล็กดี...
เหล็กเมืองลอง

ภูเดช แสนสา (ประพันธ์)
กวิน นวลแก้ว (เรียบเรียง)
สิฐฎาธา บุญรัตนะ (จัดการภาพ)

เปิดบ่อสร้างต๊างคำ

การจะขุดหาแร่เหล็กลองเพื่อนำมาใช้ประโยชน์นั้นสามารถทำได้เพียง 6 เดือนเท่านั้น ก่อนการขุดจะต้องประกอบพิธีเลี้ยงผีบ่อเหล็ก เรียก "เปิดบ่อสร้างต๊างคำ" ในวันออก 3 ค่ำ เดือน 3 (ปฏิทินล้านนา) ของทุกปี

ในอดีต เครื่องสังเวยในพิธีกรรมนี้คือ "แมงหูหิ้นปีละก้อ" หมายถึง การสังเวยด้วยมนุษย์ปีละ 1 คน โดยผู้ที่ถูกนำมาเป็นเครื่องพลีกรรมจะต้องไม่มีมลทิน ผิวพรรณดีและมีอวัยวะครบ 32 ประการ เมื่อถึงวันพิธีจะมีการชำระร่างกายผู้ที่เป็นเครื่องพลีกรรมและทาขมิ้นทั่วร่างกาย เจ้าหลวงลำปางจะเป็นองค์ประธานในการโยงขันเพื่ออัญเชิญ "ผีพ่อเฒ่าหลวง" "เจ้าพญาเป๊กขะจา" "เจ้าคำฝั้น(ผีนายอาง)" เพื่อประทับทรง เมื่อได้ฤกษ์ถวายเครื่องสังเวย หมอง่อนจะโพกผ้าแดงแล้วนำหอกจุ่มเหล้าในสลอบหน้าที่นั่งผีพ่อเฒ่าหลวง จากนั้นจึงรำฟ้อนรอบผู้ที่เป็นเครื่องพลีกรรม 3 รอบก่อนแทงด้วยหอกให้สิ้นใจ (บ้างก็ว่า เพียงเป่าปี่ขับซอไปเรื่อยๆ ผู้ที่เป็นเครื่องพลีกรรมก็จะขาดใจตายเอง)

ปฏิทินพิธีกรรมเกี่ยวกับบ่อเหล็กลอง

เปิดบ่อ	ออก 3 ค่ำ เดือน 3
หับบ่อ	ออก 9 ค่ำ เดือน 9

*หมายเหตุ: การนับเดือนตามปฏิทินจันทรคติล้านนาจะไวกว่าปฏิทินของไทยกลางประมาณ 2 เดือน

เมื่อปี พ.ศ.2432 หลวงวิสูทสาลี (ข้าหลวงจากส่วนกลาง) ได้มาตรวจราชการ เจ้าหลวงลำปางและผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีมติใหม่ว่า ควรใช้สัตว์เป็นเครื่องพลีกรรมแทนมนุษย์เพื่อลดความป่าเถื่อนจากสายตาของคนบ้านเมืองอื่น ผู้ที่ถูกนำมาเป็นเครื่องพลีกรรมคนสุดท้ายคือ "แม่จันทร์เอ้ย" ซึ่งเป็นโรคผิวหนังและเป็นกระเหรี่ยง เพื่อใช้ในการเจรจากับผีเมืองว่า "แมงหูหิ้นนั้นหายากขึ้น ต่อไปจะขอเลี้ยงเป็นสัตว์แทน" แม่จันทร์เอ้ยจึงรอดพ้นจากการสังหาร เพื่อนำมาเป็นเครื่องสังเวยและถูกส่งให้ไปเป็นข้าผีบ่อเหล็ก (ข้าผีเมือง) ทำหน้าที่ดูแลที่นาผีบ่อเหล็กและโรงไชย (ศาลพ่อเฒ่าหลวง) ในปัจจุบัน การเลี้ยงผีบ่อเหล็กใช้สัตว์ 3 ชนิดผลัดกันในแต่ละปี คือ วัว 1 ปี หมู 1 ปี และ ไก่ 1 ปี

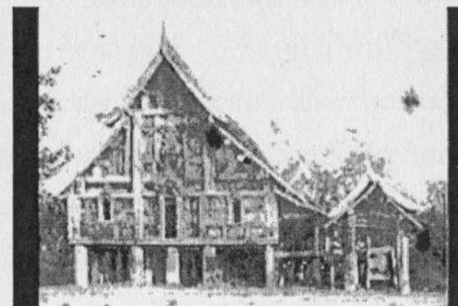
พิธีกรรมการเลี้ยงผีบ่อเหล็ก

"เหล็กหัว" ส่วยเหล็กของเมืองลอง

ในอดีต เจ้าเมืองลองและเจ้าเมืองต้าจะต้องนำเหล็กหัว (เหล็กก้อนกลมที่ได้จากการถลุง) เป็นเครื่องบรรณาการให้กับเจ้าหลวงลำปางเป็นประจำทุกปีในช่วงปีใหม่ (เดือน 7: ปฏิทินล้านนา)

เจ้าเมืองต้าจะต้องเกณฑ์แรงงานในการขุดเหล็กให้ได้ 12 ชั่งต่อ 1 คน แล้วทำการคัดเลือกเหล็กหัวคุณภาพดีมีรูปทรงกลมกลึงดีเพื่อถวายเจ้าหลวงลำปางปีละ 8 หาบ สำหรับเจ้าเมืองลองจะต้องเกณฑ์แรงงานเพื่อขุดเหล็กให้ได้คนละ 15 ชั่ง และต้องส่งเหล็กหัวเป็นเครื่องบรรณาการปีละ 40 หาบ เพราะเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่กว่า (การขุดบ่อเหล็ก ทำส่วยเหล็ก และนำส่วยเหล็กส่งถวายเจ้าหลวงลำปาง ควบคุมโดย "หมื่นกลางโรง" "แสนบ่อ" และ "พ่อเมือง")

เมื่อได้เหล็กหัวจากทั้ง 2 เมืองครบตามจำนวน แสนบ่อจะเกณฑ์ช้างจากขุนนาง แสน ท้าว หมื่น จากทั้งเมืองลองและเมืองต้า เพื่อบรรทุกทอสานที่บรรจุเหล็กหัวเดินทางข้ามกิ่วรสี (ทางขึ้นอยู่บ้านแม่ลอง ต.บ่อเหล็กลอง) แล้วนำไปถวายเจ้าหลวงลำปางที่หอคำ

หอคำ นครลำปาง

FB: www.facebook.com/SaenmuanghomWeaponaryMuseum (หอศาสตราแสนเมืองฮอม)

ดาบยังเป็น<u>เครื่องราง</u>ชนิดหนึ่ง ในอดีตชายหาญล้านนาจะต้องมีดาบประจำกายคนละ 1 เล่ม เรียกว่า "ดาบชะตา" เพราะดาบกลุ่มนี้ถูกสร้างขึ้นตามดวงชะตาของผู้เป็นเจ้าของ ชาวล้านนาจึงต้องคัดสรรดาบที่มีโฉลกดีเพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ตนเอง

<u>โฉลก</u> หมายถึง ลักษณะซึ่งมีทั้งส่วนดีและไม่ดี (ราชบัณฑิตยสถาน. ออนไลน์) การวัดโฉลกดาบนิยมใช้นิ้วหัวแม่มือทาบตั้งแต่โคนใบดาบแล้วไล่ขึ้นไปจรดปลายใบ เช่น ตำราโฉลกดาบของ <u>อาจารย์เสถียร ณ วงศ์รักษ์</u> (จากการสัมภาษณ์) ซึ่งมีอยู่ 8 คำ โดยให้นับคำที่ 1 เมื่อเริ่มทาบนิ้วหัวแม่มือ เมื่อนับครบ 8 แล้วให้เริ่มนับ 1 ใหม่แบบนี้วนไปเรื่อยๆ จนถึงปลายใบ หากตกที่คำใดจะถือว่าคำนั้นเป็นโฉลกของดาบและมีผลคำทำนายเช่นนั้น

1) ฮ่มโพธิ์ (ดี)
2) ฮ่มไทร (ดี)
3) แกว่งแขนไปก่อนต๊าว (ไม่ดี)
4) น้าวท่านมาเฮือน (ไม่ดี ไม่ร้าย)
5) เบือนคมฟันเจ้า (ไม่ดี)
6) เล้าโลมลูกเป็นเมียเป็นเอามานัวเนีย (ไม่ดี)
7) ฟันเมียเสียลูกแท้ง (ไม่ดี)
8) ก้อนคำแห้งใส่โถ (ดี)

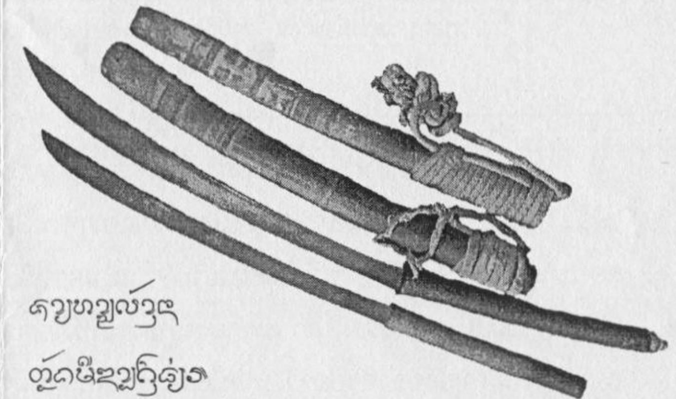

ตำราบางเล่มมีการระบุรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะของใบดาบ ความยาวใบดาบ และสีของเชือกดาบสำหรับผู้ที่เกิดในแต่ละปีนักกษัตร ดังเช่น "ตำราดาบชะตา" ของ "<u>เจ้าหนานอุตมะ ณ ลำปาง</u>" ปู่จารย์หลวง (โหราจารย์) แห่งคุ้มหลวงลำปาง โดยท่านได้สืบทอดมาจาก**ตำราพรหมชาติฉบับเจ้าหลวงนรนันทไชยชวลิต** (เจ้าผู้ครองนครลำปางองค์ที่ 12) ดังนี้

ปีนักกษัตร	ลักษณะปลายใบดาบ	ความยาวใบดาบ (ไม้)	สีเชือกดาบ
ใจ้ (ชวด)	เปียง/เหลี้ยม	15/13/17	ไม่ระบุ
เป้า (ฉลู)	เปียง/บัว	15/16	แดง
ยี (ขาล)	เปียง	13	ไม่ระบุ
เหม้า (เถาะ)	เหลี้ยม	12	หม่น (เทา)
สี (มะโรง)	เหลี้ยม	16/17	เหลือง
ไส้ (มะเส็ง)	เปียง	17	เหลือง
สง้า (มะเมีย)	เปียง	19	แดง
เม็ด (มะแม)	เหลี้ยม/เปียง	12	ขาว
สัน (วอก)	เหลี้ยม	16/19	เหลือง
เร้า (ระกา)	เปียง	16/17	ขาว
เส็ด (จอ)	เปียง	13	ไม่ระบุ
ไก๊ (กุน)	เหลี้ยม	16	แดง/หม่น

*หมายเหตุ: 1 ไม้ คือ ความยาวของช่วงความกว้างที่มากที่สุดของใบดาบ

ดาบล้านนา

"**ดาบ**" เป็นอาวุธพื้นฐานที่มีให้เห็นกันอยู่ทั่วไปทุกภูมิภาค หลายท่านอาจจะคุ้นเคยกับดาบที่มีใบใหญ่ปลายแหลม และมีด้ามเป็นไม้กลึง แต่ในความเป็นจริงอาวุธชนิดนี้มีความหลากหลายเป็นอย่างมาก โดยจะมีลักษณะเฉพาะในแต่ละพื้นที่ เช่น ดาบภาคเหนือ (ดาบเมือง , ดาบล้านนา) ดาบภาคกลาง ดาบลาว (อิสาน) หรือดาบภาคใต้ นอกจากนี้ดาบในแต่พื้นที่ก็ยังมีการแบ่งประเภทของดาบแยกย่อยลึกลงไปเป็นลำดับขั้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเรื่องราวเพียงบางส่วนของดาบล้านนา

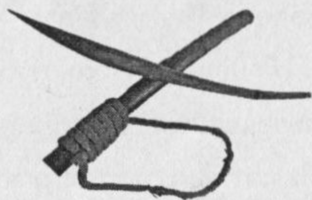
*Corresponding author:
phoobate_1116@hotmail.com, gavin.naun@gmail.com

ดาบล้านนา

ภูเดช แสนสา[1, 3] กวิน นวลแก้ว[2, 3] และ สิฐฎาธา บุญรัตนะ[2, 3](ภาพ)
[1] หอศาสตราแสนเมืองฮอม [2] สำนักดาบศรีอยุธยา เชียงใหม่
[3] เครือข่ายฮอมผญาล้านนา

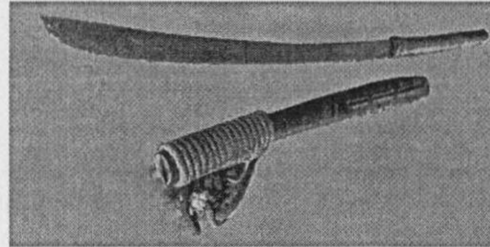
ดาบล้านนา หรือที่เรียกกันติดปากว่า "ดาบเมือง" หมายถึง ดาบที่มีสกุลช่าง (สล่า) แบบภาคเหนือตอนบน (อาจรวมไปถึงอุตรดิตถ์ตอนบน) ซึ่งเป็นดาบที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ส่วนมากจะเป็นดาบที่มีขนาดเล็กและสั้น (กรณีของดาบยาว อาจมีความยาวใบดาบถึง 29 นิ้ว) ดาบล้านนามีความหลากหลายสูง อาจจำแนกออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ ตามลักษณะปลายใบดาบ ดังนี้

1) ดาบปลายเหลี้ยม (แหลม) เป็นดาบที่มีส่วนปลายเรียวแหลม สามารถจำแนกเป็นประเภทย่อยได้อีกหลายชนิด เช่น ปลายแหลมธรรมดา ปลายแหลมใบข้าว ปลายแหลมใบคา ปลายแหลมแบบมีโหนก ฯ

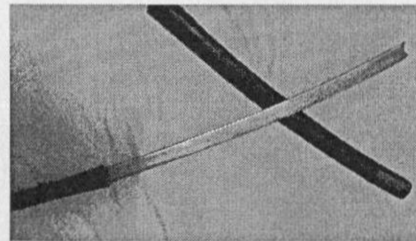
ดาบปลายเหลี้ยมของ เจ้าหนานธรรมเสนา ณ น่าน
(ปัจจุบันอยู่ในความดูแลของ อ.ภูเดช แสนสา)

2) ดาบปลายว้าย เป็นดาบที่มีส่วนปลายโค้งป้าน มีองศาความตัดเฉียงของส่วนคมมากกว่าปลายแหลม สามารถจำแนกเป็นประเภทย่อยตามระดับการเชิดของส่วนคม เช่น ปลายว้ายธรรมดา ปลายว้ายปีกเป็ด ฯ

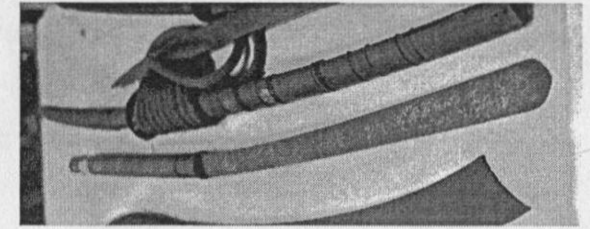
ดาบเหล็กกลองปลายหว้าย (สมบัติส่วนตัวของ อ.ภูเดช แสนสา)

3) ดาบปลายเปียง หมายถึง ดาบที่มีปลายตัดตรง ไม่มีลักษณะเรียวแหลมเหมือนดาบชนิดอื่นๆ อาจมีการสร้างให้เป็นดาบปลายตัดในแนวตรง ตัดแบบมุมเฉียง (ตัดจ้วย) หรือตัดแบบมีมุมเว้าเล็กน้อยก็ได้

ดาบปลายตัดแบบมีส่วนเว้า (สมบัติส่วนตัวของ ครูกวิน นวลแก้ว)

4) ดาบปลายบัว เป็นดาบที่มีส่วนปลายคล้ายกับรูปดอกบัว สามารถจำเป็นเป็นประเภทย่อยได้ตามลักษณะของรูปทรงของบัว (ปลายดาบ) เช่น บัวจี๋ บัวป้าน บัวบาน ฯ

ดาบปลายบัว (จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร)

การจำแนกประเภทดาบนั้นไม่มีเกณฑ์ที่ตายตัว ขึ้นอยู่กับตำราที่ได้รับการสืบทอดในแต่ละบุคคล ในที่นี้เป็นการรวบรวมลักษณะดาบจากตำราต่างๆ แล้วทำการจัดหมวดหมู่ออกเป็น 4 ประเภท ซึ่งในความเป็นจริงอาจมีการจัดจำแนกที่มีความละเอียดมากกว่านี้ เช่น มีการเพิ่มดาบปลายมน (บางตำราจัดว่าเป็นปลายบัว) หรือมีการระบุประเภทย่อยของดาบแต่ละชนิดไว้อีกด้วย

<u>ดาบไม่ได้เป็นเพียงอุปกรณ์</u> นอกจากดาบจะเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ยังมีสถานะเป็นเหมือนเครื่องประดับเพื่อบ่งบอกสถานะหรือตำแหน่งของผู้ครอบครอง (ดาบยศ) เช่น ดาบประจำที่ได้รับการประทานจากเจ้าผู้ครองนคร ซึ่งดาบในกลุ่มนี้จะมีความพิเศษกว่าดาบกลุ่มอื่นๆ เช่น การหลูบเงิน การหลูบคำ (ทองคำ) ดาบด้ามงาช้าง ดาบด้ามแกะสลัก ฯ

ดาบยศ (หลูบเงิน) ของพญาราชวัง
ที่ได้รับการประทานจากเจ้าหลวงนรนันทไชยชวลิต